



## ABD ve AB Özelinde Küresel ve Bölgesel Güçlerin Arap İsyancı Politikalarının Karşılaştırılması

Comparison of Global and Regional Powers' Policies on the Arab Uprisings with Special Reference to the USA and the EU

Yahya AYDIN\*

### Özet

17 Aralık 2010 yılında, Tunus'ta fitili ateşlenen, kitlesel halk hareketleri, aslında beklenmeyen bir hızla genişlemiş, farklı bölge ve ülkelerde kendisine etki alanı bulmuştur. Kendisine bu denli hızlı yayılma alanı buluna kitlesel halk hareketlerinin, kontrolü ve nereye evrileceği, öncesinden hiçte kolay tahmin edilecek bir durum değildir. Bundan dolayıdır ki olayların başladığı, devam ettiği ve sonrasındaki "tahminler", "kanaatler" ve "beklentiler" farklılık arz edecektir. Çünkü olayların çıkışında tarihsel, sosyal, psiko-sosyal, ekonomik ve siyasal sebepleri ile sonuçları olacaktır. Bu çalışmada belgesel kaynak ve literatür taraması yöntemini kullanarak, başlangıçta "Bahar", "Uyanış" sonrasında ise "İsyancı" olarak tanımlanan kitlesel halk hareketlerini derinlemesine inceleyip, olayların çıkışında tarihsel, siyasal, sosyal, psiko-sosyal, ekonomik ve siyasi sebeplerin neler olabileceğine değindikten sonra, ABD ve AB özelinde küresel ve bölgesel güçlerin "aktörlerin" Arap İsyancı politikalarının karşılaştırılması incelenmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Arap Baharı, Uyanış, İsyancı, ABD, AB

### Abstract

On December 17, 2010, mass popular movements, which were sparked in Tunisia, expanded at an unexpectedly rapid pace and found a sphere of influence in different regions and countries. The control of mass popular movements, which have spread so rapidly, and the direction in which they will evolve is not something that can be easily predicted in advance. Therefore, the "predictions", "opinions" and "expectations" at the beginning, during and after the events will differ. This is because the events will have historical, social, psycho-social, economic and political causes and consequences. In this study, by using the method of documentary sources and literature review, I examine in depth the mass popular movements, which were initially defined as "Spring", "Awakening" and later as "Revolt", and after mentioning the historical, political, social, psycho-social, economic and political reasons for the emergence of the events, I examine the comparison of the policies of the global and regional powers "actors" of the Arab Uprisings in the US and the EU.

**Keywords:** The Arab Spring, Awakening, Rebellion, USA, EU

\* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, yahyaydin@gmail.com, ORCID: 0009-0002-9932-113X.

Atıf/Cite: Aydın, Y. (2025). "ABD ve AB Özelinde Küresel ve Bölgesel Güçlerin Arap İsyancı Politikalarının Karşılaştırılması", *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 30-39.

## Giriş

Arap Baharı; genel olarak bir tanım yaparsak; siyasal, sosyal, ekonomik ve demografik gerekçelerden dolayı Kuzey Afrika ülkelerinde başlayan ve bölgesel ve küresel güçlerin bölge üzerindeki hedefleri doğrultusunda etkisi ve tesiri ile diğer bölgelerde Ortadoğu ülkelerinde devam eden kitlesel halk hareketlerine verilen isimdir. Bu kitlesel halk hareketleri aslında “değişim talepleri”nin farklı zamanlarda değişik ifadelerle dillendirilmesidir (Yıldırım ve Alrantsi, 2021: 4).

Bu isyanların ilk çıktığı dönemlerde “bahar” diye adlandırmasının gerekçesi uzun bir süredir süregelen Ortadoğu ülkelerindeki dikta yönetim(Mütercimler, 1997: 185)lerine karşı kitleler halinde halkın isyan etmesidir. Fakat daha sonrasında bölgede etki alanı oluşturmak isteyen ve etkisi olan ülkelerin isyanlarda taraf açık ya da gizli taraf olmaları, ayaklanmaların seyrini ve sonucunu belirlediği için başlangıçta “bahar” olarak adlandırılan halk hareketleri daha sonrasında “isyan” ya da “yanış” olarak adlandırılmıştır.

Kitlesel halk hareketlerinin patlak verdiği ilk olay Tunus'ta 17 Aralık 2010 tarihinde gerçekleşmiştir. Hadise aslında bilgisayar mühendisi olan seyyar satıcı Muhammed Bouazizi'nin geçimini sağlamak için seyyar olarak sebze ve meyve sattığı esnada, zabıtarlar tarafından tartaklanması ve satış arabasına el koyulması ile başlamıştır. Yaşadığı olaydan hemen sonra 26 yaşındaki Muhammed Bouazizi'ni, protesto amacıyla kendini kamu kurumunun önünde ateşe vermiş, olayın yayılmasıyla birlikte ise başlayan protestolar hızlı bir şekilde genişlemiştir. Başlangıçta internet üzerinden başlayan isyanlarda; “Polise yasemin verelim” sloganıyla yayılmış olduğu ve protestolar neticesinde Tunus'ta iktidarda bulunan Bin Ali'nin iktidardan inmesi ile neticelendiği için bu sürece “Yasemin Devrimi” denilmiştir (Avcı, 2013). Bu olay her an alevlenmeye hazır olan halk kitlelerini hareketlendirmiş ve ilerleyen süreçte Bouazizi'nin yaktığı isyan ateşi büyüyerek ülke genelinde, akabinde benzer siyasal, ekonomik ve sosyal sorun ve problemlerin yaşandığı ülke ve bölgelere sirayet etmiştir.

İsyanların başladığı dönemdeki, isyanların başlamasına dair birçok ülkedeki genel kanaat, ABD'nin Arap Baharı olarak anılan ayaklanmaların çıkmasında etkisi olduğuna, hatta isyan sürecinin doğrudan ABD tarafından yönlendirildiğine dair inanış hâkimdi. Bu savı temellendirmek üzere Arap Baharı ile SSCB'nin eski nüfuz bölgesinde yaşanan Renkli Devrimler arasında paralellik kurulmuştur (Duran ve Özdemir, 2012). Bu görüşün varlığı ABD'nin küresel bir güç olarak bölge ülkeleri ve yönetimleri ile ilgilenmesidir. Hatta ABD'nin bu ilgisi yer yer bölgede çıkan birçok olaya doğrudan veya dolaylı müdahalesi sonucunda olmuştur. Ancak Arap isyanlarının patlak verdiği dönem göz önüne alındığında ABD'nin askeri varlığını bölgeden kademeli bir şekilde geri çektiği zamana denk gelmiştir. Amerika'ya Ortadoğu siyasetinde kati belirleyici rol atfeden bu yaklaşım, kendi içerisinde sorunlu bir yaklaşım olmakla birlikte bu yaklaşımla bölge halklarını ve bölgesel diğer güçleri yok saymak, etkisiz kılmak anlamına gelecektir. Halbu ki Ortadoğuda ve Afrika'nın kuzeyinde, bölgesel ve küresel güce sahip güçlerin, ekonomik ve siyasi menfaatlerinin bulunduğu, stratejik açıdan öneme sahip bir bölgedir (Göçer ve Çınar, 2015: 51).

Bölge üzerinde etkisi olan diğer bölgesel ve küresel güçler ile bölge halklarını yok saymak sorunlu bir yaklaşımdır. Hatta ABD merkezli görüşün aksine, ABD açısından, beklenmedik bir dönemde ve aniden patlak veren halk hareketlerinde ABD'nin doğrudan bir etkisi olmadığını söyleyebilmekle birlikte ABD'nin “Arap Baharı” sürecinde ve sonrasında sergilemiş olduğu tavrında farklılık göstermiş olduğunu söyleyebiliriz (Köse, 2017: 28). Çünkü bu dönemde ABD yönetiminde Barak Obama vardı ve Obama döneminde

ABD bölgedeki askeri varlığı kademeli olarak geri çekme kararı almıştı. İsyanlar sonrası yapılan araştırma ve çalışmalar da ise Amerika Birleşik Devletleri odaklı yaklaşımın dışında çok daha geniş perspektifli bir şekilde süreç değerlendirilmektedir.

### 1. Arap İsyanlarının Ortaya Çıkış Nedenleri

Başlangıçta “bahar” sonrasında “isyan” olarak tanımlanan kitlesel halk hareketlerinin neden ve kimler tarafından çıkarıldığına dair nedenleri araştırıldığında, zamansal açıdan farklı dönemlerde çeşitli tanımlamaların olduğu görülmektedir. Bu kitlesel halk hareketlerinin nedenlerine dair derinlemesine inceleme yapıldığında birçok sebebin olduğunu görmekteyiz. Bu nedenleri daha kolay anlamak ve aktarmak için; genel, tarihsel, sosyal, sosyo-psikolojik, ekonomik, siyasal gibi başlıklarda toplamak doğru olacaktır. Fakat yapmış olduğumuz çalışma neticesinde sonuçlarının değerlendirilmesine gelindiğinde nedenler arasına bölge üzerinde etkisi olan ya da etki göstermek isteyen bölgesel ve küresel güçlerin etkilerini de ilave etmek doğru olacaktır.

Arap İsyanları olarak tanımlanan sürecin, genel olarak kitlesel halk hareketlerinin ortaya çıkmasının temelinde; diktatoryal rejimlerin varlığı, başarısız siyasi yönetim, fikri özgürlük ve zorlu yaşam koşullarının olduğunu söylemek mümkündür (Tan, 2017: 3). Bu bölge uzun süreden beri istikrarsızlıklar, baskıcı yönetimler, ekonomik anlamda yaşanan zorluklar, bölgenin değerli doğal kaynakların ve radikal fikirlerin varlığıyla tanımlanması halk kitlelerini psiko-sosyal anlamda zihinsel olarak hazırlamış, bölgedeki zenginliklerden edilen gelirin, sadece sınırlı sayılabilecek bir kesimin kontrolüne verilmesi ve bu kesimin, halkın görmezden gelmesi, toplumda gerilimin artmasına katkı sağlayan sebepler olmuştur.

Arap isyanlarının tarihsel nedenlerine baktığımızda öncelikle Arabistan Yarımadası ile Şimal/Kuzey Afrika’da varlığını devam ettiren ülkelerin, Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’nın akabinde sona ermesinin ardından, Batılı güçlerin istekleri doğrultusunda tasarlanması, bu meyanda kurulan bu suni devletlerin Batılı devletlerin arzu ve istekleri sonucu gizli anlaşmalarla kurulması, sınırlarının çizilmesinde belirleyici unsurun adalet ve hakkaniyet kavramlarının değil de batılı güçlerin kendi çıkar amaçlarının yatmış olduğunu söylemeliyiz (Tekek, 2012: 5). Bölgedeki ülkelerin Batı’nın çıkarlarına hizmet etmesi üzere kurulmuş olmasının süreç içerisinde Arap halkları üzerinde biriktirdiği duyarlılıkların artması kitlesel halk hareketlerinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Çünkü I. Dünya Savaşı sonucu kurulan bölge ülke yönetimleri batılı güçlerin kendilerine sunmuş oldukları bu lütuf karşısında yönetsel politikalarını yine batının çıkarları doğrultusunda kurmuşlardır. Bu anlayıştaki yönetim şekli, bölge halkları üzerinde her zaman bir baskının olmasına sebep olmuştur. Yönetimlerin bu anlayışı; eşitsiz anlaşmalar ve kapitülasyonların Arap halklarının batıya karşı oluşturduğu bakış açısının zamanla olgunlaşması, kitlelerin yönetimlere karşı harekete geçmesine sebep olmuştur. Yine bölge ülkelerinin sınırlarının adeta cetvel ile çizilmesi, ülke sınırlarının belirmesinde hakkaniyet ölçüsünün yok sayıldığı bir başka göstergesi olmuştur.

Özellikle İsrail’in Batılı devletler tarafından bölgeye yerleştirilmiş olması ve 1948’den sonra İsrail’e karşı yapılan savaşları bölgede bulunan Arap Devletlerinin son nokta da kaybetmiş olması, halk kitlelerini yönetimlere karşı isyana sevk eden bir başka neden olmuştur (İHH, 2014).

Arap isyanlarının önemli sebeplerinden olan sosyal ve psiko-sosyal nedenlere bakacak olursak; İnsanların dikta edilen yönetim anlayışından ve bu anlayışın artık insanlar üzerinde taşınması zor olan bir anlayışa dönüşmesinden bahsedebiliriz. Bölgede hızlı nüfus artışıyla birlikte gençlerin iş bulamamaları toplumsal bunalımlara sebep olmuştur. Bu



sosyo-psikolojik bunalımlığın yanı sıra insanların otoriter devlet yönetimlerinden kaynaklanan sosyal ve kültürel hürriyetlerinde özgür olmamaları halk kitlelerini özellikle gençleri yönetimlere karşı hareketlendiren ayrı bir unsur olmuştur. Ayrıca batılı güçler I. Dünya Savaşı sonrasında bölge ülkelerinin önemli bir kısmında geçerli olacak olan sayıca az bulunan grupları ön plana çıkartarak, bu gurupların yönetimlerde etkili olmalarını sağlamak suretiyle kendi çıkarlarını korumaya ve bölgenin kontrolünü ellerinde bulundurmaya ve bunu bir araç olarak kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu yaklaşım ilerleyen zaman diliminde orta ve uzun vadede halk kitlelerinin yönetimlere karşı ayaklanmalarının bir başka sebebi olmuştur (Şensoy, 2012: 7).

2008-2009 yıllarında gerçekleşen ekonomik krizi ve bölgede petrol gibi bir gelir kaynağı olmayan ülkelerin krize hazırlıksız yakalanması ki, bu krizden bu anlamda daha güçlü olan Körfez ülkelerine de sirayet etmiş olması, bu ülkelerde çalışan bölgenin diğer ülkelerinden gelen işçilerin ailelerine döviz gönderememelerine sebep olmuştur. Bu ekonomik sıkıntılar ve kaydedilen gelişmeler, küresel ölçekte makro dengelerde ciddi tahribata neden olmuştur. Toplam kamu borç stokunun GSYİH'ye oranı Tunus'ta %45, Fas'ta %60, Mısır ve Ürdün'de ise %80 seviyelerine ulaşmıştır. Ülkelerin ekonomik gelişme hızlarına bakıldığında; Lübnan %1,5, Mısır %1,7 oranında büyüme kaydederken, Libya buna karşı %62 oranında küçülme göstermiştir. Ekonomik verileri yayınlanmaması sebebiyle Suriye hakkında kesin bir şey söylenememekle birlikte durumun Suriye için de benzer olduğu tahmin edilmektedir (Göçer ve Çınar, 2015: 58). Yiyecek fiyatlarında yaşanan artış, yaygınlaşan işsizlik ve yoksullaşma ki; Tunus örneğinde olduğu gibi üniversite bitirenlerin işsizlik oranının %55'i bulması, buna ilaveten Suriye'de yaşayan 25 yaş altı gençlerin işsizlik oranının %50'lerde olması, ülke genelinin ise %25'inin işsiz olarak varlığını sürdürmeye çalışması, beraberinde halk kitleleri üzerinde hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Ayrıca otoriter yönetimlerle idare edilen bölge ülkelerindeki gelirleri kamuoyunun yararına altyapı, kalkınma, sanayileşme, sağlık, eğitim gibi temel yatırımlarda kullanılmaması, halk kitleleri üzerinde mutsuzluklara sebep olmuş bu da kitlelerin yönetimlere karşı hareketlenmesine sebep olmuştur.

İkinci dünya savaşı sonrası, Osmanlı devleti topraklarının büyük bir bölümünü kontrolü altına almak isteyen batılı devletler birçok bölgede adeta kendi çıkarlarına hizmet edecek, kendi güdümleri ile varlıklarını devam ettirecek ve kontrollerinden çıkmayacak "devletcik"lerin kurulmasını sağlamışlardır. Genel itibariyle "sipariş üzerine" kurulan bu devletleri kontrolde tutmanın en kolay yönü bu devletlerin otoriter yapılar aracılığı ile yönetilmesiydi. 1900'lü yılların ilk çeyreğinde kurulmaya başlayan bu Arap ülkelerindeki liderlerin serbestçe seçme ve seçilme, yönetimi tercih etme yolunda ilerleme kat etmemeleri, demokratikleşememeleri ve neticesinde doğru yönetim sergileyememeleri sonucu, olumsuz olan dönemlerin tüm faturalarının işte bu otoriter yapılara kesilmesine neden olmuştur. Bölgedeki devletlerin yönetiminde olan öncü olan siyasilerin varlıklarını, kendi ülkelerindeki halk kitlelerinden değil de uluslararası düzenden ve bu düzenin kurulmasında büyük rol oynayan küresel güçlerden almaları, kendi ülkelerinde çıkan siyasi krizleri yönetme konusunda sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur.

Ortadoğu ülkelerindeki politik yapı, kralların geniş yetkilerinin olduğu anayasal monarşi şeklindedir. Her ne kadar bölge ülkelerinde otoriter rejimlerin varlığından bahsetsek de 1900'lü yıllardan sonra demokratik yönetimlerin yaygınlaştığı bir çağda varlıklarını sürdürüyorlardı. Ondan dolayı göstermelik parlamenter uygulamalar ile yönetilen siyasi yapılarıydı. Fakat bu yapılarda krallara geniş yetkiler veriliyordu. Örnek verecek olursak; krallara parlamentoyu feshetme yetkisi tanınıyordu (Tunç, 2013: 1). Bu

yapılarda halkın gerçek tercih sonuçlarının ilan edilmemesi, azınlıkların orantılı temsil hakkının bulunmaması veya etnik ve dini olarak çoğunlukta bulunan halkların, yönetimlerde etkili olamamaları bölgede huzursuzlukların bir değer sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunların dışında bölgede etki alanı bulan ve bölgedeki gelişmelerden etkileneceği düşünülen Türkiye ve İran gibi çevre aktörlerinin etkileri ile bölgede Hamas, Hizbullah vb. devlet dışı aktörlerin güçlenmesi ve halk kitleleri üzerinde etki bırakmaları bu ülkelerde meydana gelen kitlesel halk hareketlerinin siyasi sebepleri arasında gösterilebilir (Aras, 2014: 40).

## 2. ABD ve AB'nin Arap İsyancı Politikalarının Karşılaştırılması

Geride bırakılan takribi yüzyılda, Ortadoğu'da meydana gelen pek çok gelişimde ABD'nin çok ciddi rolü olmuştur. Fakat Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası'nda birçok ülkeyi etkisi altına alan kitlesel halk hareketlerinin başladığı dönemde ABD'de yönetimi Barack Obama'nın başkanlığının olduğu dönemdir. Obama, bu dönemde Ortadoğu politikasını kesif askeri mevcudiyet ve maliyetli politikalarla baskılamak değil, stratejik öncelikler odağında daha az asker ve maliyetle oluşturan bir stratejiye geçme arayışı içine girmiştir. Bundan dolayı ABD'nin ayaklanmaların başlamasında doğrudan etkili olduğunu söylemek yanıltıcı olacaktır. Hatta bu halk hareketlerinin ABD'nin öngöremediği bir zamanda gerçekleştiğini söylemek daha isabetli olacaktır.

Buna mukabil I. Dünya Savaşı sonrası yeniden şekillenen Ortadoğu Avrupa'nın her zaman çekim alanı içerisinde kalmıştır. Hatta bölgenin şekillenmesinde şu an AB üyesi öncü aktör olan ülkelerin, özellikle İngiltere ve Fransa'nın etkili olduğunu söyleyebiliriz. Hatta bölgenin şekillenirken ve haritası çizilirken İngiltere ve Fransa'nın etkisi kadar bölgede yaşayan halkların değerleri dikkate alınmamıştır. Avrupalı aktör ülkeler her daim Arap coğrafyasında etkinliğini sürdürmek istemiştir. Bölge şekillenirken bölgede yaşayan halk yaşadıkları coğrafi bölge isimleri ile tanımlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası, I. Kahire Konferansında coğrafyanın adeta haritası çizilmiş, II. Dünya Savaşı akabinde ise İngiltere II. Kahire Konferansı ile bölgede etkili olmak istemiş olsa da ABD ile bu konuda anlaşmamıştır. Soğuk Savaş yıllarının bitimi ile bölgede hareketlenmeler yeniden başlamış, bu hareketlenmelerde Avrupa safını belli etmiş, Rusya'ya karşı ABD'nin yanında yer alarak çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Avrupa'da 1951 yılında Schuman Deklarasyonu'nun bir neticesi olarak, yapılanmaya başlayan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) değişim ve gelişim sürecine 1993 yılında aktif hale getirdiği Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması) ile devam etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022). 1990'ların başlarında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin dağılmasıyla yeniden yapılanmaya giren Avrupa, I. Dünya Savaşı sonrasında henüz çok büyük yapılanmalara maruz kalmayan Arap coğrafyası ile yakından ilgileniyordu. Fakat AB'nin de kuzey Afrika'da başlayan sonrasında Ortadoğu'daki birçok ülkede etkisini gösteren kitlesel halk hareketlerinde doğrudan etkisinin olduğunu söyleyemeyiz.

Kuzey Afrika'da çıkan ve sonrasında kendisine Ortadoğu'daki bazı ülkelere yayılma alanı bulan "onur, insan hakları, özgürlük ve demokrasi" talepleri ve söylemleri ile kendisine yayılma alanı bulan kitlesel halk hareketleri son noktada ABD ve AB'den destek görmemiştir (Duran, 2021a: 15). Ancak bu duruşları ya da taraf oluşlarını; isyanların başlangıcı, devam ettiği süreç ve sonuçlarına göre hatta ülkelerin ABD ve AB olan duruşlarına göre ayrı ayrı incelemek gerekmektedir.

Hatta Batı'nın bu politikasını daha alt başlıklarda da incelemek mümkündür. Çünkü ABD'nin MENA olarak ifade edilen Ortadoğu-Kuzey Afrika bölgesine yönelik politikalarında Soğuk Savaş sonrasında süreklilik unsurları ağırlıklı bir şekilde ön plana çıkmıştır. ABD'nin Ortadoğu-Kuzey Afrika bölgesine yönelik politikalarında süreklilik unsurlarının yanı sıra başkanlara göre yaklaşım farklılıkları da söz konusudur. Gerek George W. Bush'un gerek Barack Obama'nın gerekse Donald Trump'ın başkanlık dönemlerinde farklı politikalar tercih edilmiştir. ABD'nin Ortadoğu-Kuzey Afrika Bölgesi'ne politikasına yönelik tercihleri bölge siyasetinin Arap Baharı sonrasında yeniden oluşturulmasında etkili olmuştur. Devrimler düzeni bölgede Washington'un istemediği bir noktaya çektiğinde ise ABD'deki aktörler devreye girerek duruma müdahale etmişlerdir. Adeta ABD "NATO" eliyle Avrupalı devletleri yönlendirmiş, Libya müdahalesi gerçekleşmiştir. ABD ve Avrupa bu süreçte petrolün transferindeki güvenliği, gücün kontrolü, terörle mücadele ve batı yanlısı bölgesel güç dengelerinin korunması gibi kaygılarla, bölgedeki otoriter rejimleri desteklemiştir. Sokağa dökülen Arap halkları bu süreçte Batı'dan (ABD ve AB) destek alamadıkları gibi statüko yanlısı Körfez ülkeleri tarafından da karşı devrim ile susturulmak istenmişlerdir (Duran, 2021b: 190).

ABD, Tunus ve Libya'da halk hareketlerini desteklerken Bahreyn'deki muhalefetin Şiilerden oluşması ve İran'a yakın olmalarından dolayı, Bahreyn'deki halk hareketlerinin bastırılmasına sessiz kalmıştı (Ayhan, 2011: 2). Ayrıca ABD'nin olaylara yaklaşımında perdenin görülen yüzünün arkasında Soğuk Savaş döneminden kalma blok mücadelesinin devam ettiğini savunan görüşlerin olduğu da dile getirilebilir (Mahalli, 2012: 19-20).

AB ise özellikle Akdeniz bölgesinde oluşmasının faydalı olacağını düşündüğü siyasi topluluğu bulmuş olsa da sergilediği duruşa baktığımızda hak, özgürlük ve iyi yönetişimi destekleyen aktif bir duruştan kaçındığını görmekteyiz. AB'nin Tunus ve Libya'daki rolünün ise çıkarları gözeten ülkelerin politikalarıyla şekillenmiştir (Aras, 2014: 40).

Obama yönetiminde Washington, süreci bir süre gözlemlemeyi sonrasında müdahil olmayı tercih etmiştir. Bu tavırda Beyaz Saray'ın Ortadoğu-Kuzey Afrika Bölgesi'nde yeni bir cephe açmama çabasının rolü oldukça büyük olmuştur. Barack Obama, Yasemin Devrimi'nin başarılı olmasının ardından "Tunus halkının cesur ve onurlu tavrını alkışlamaktayım" açıklamasında bulunmuştur. Benzer şekilde Obama aynı tavrı 19 Mayıs 2011'deki başka bir konuşmasında da tekrarlamıştır. Obama "Elbette mütevazı bir şekilde hareket etmek durumundayız. Tunus ve Kahire'de insanları sokağa döken Amerika olmamıştır. Bu hareketi insanlar kendileri başlatmışlardır ve bu sürecin sonunu da kendileri getirmelilerdir" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Obama aynı zamanda mutad olarak her sene başkanların kendi ulusuna hitabı olan "Birliğin Durumu Konuşması"nda "ABD Tunus halkının yanındadır ve tüm insanların demokratik haklarını talep etmelerini desteklemektedir" şeklinde bir beyanda bulunmuştur. Bu ifade fikir bazında desteklediğini ortaya koymaktadır. Beyaz Saray yetkililerinin ifadeleri kaydedilen başarı karşısında değişimi destekleme yönünde tebdil ederken uygulamadaki tavırları ise söylemlerini destekleyen yapıda olmamıştır. Diğer taraftan ABD Savunma Bakanlığı ve istihbarat örgütleri ise pratikte Obama'nın söylemleri ile çelişmiştir (Abdülfettah, 2021: 65).

Avrupa'nın ise bölgede meydana gelecek olan yeniden yapılanmadan kaygı duymaktadır. Çünkü hemen güneyinde, Mısır, Libya, Tunus, Fas ve Cezayir'de radikal İslamcı bir yapının oluşması Avrupa'nın çok sevdiği İtalya, Yunanistan ve özellikle de İspanya'ya büyük zararlar verebilirdi. Avrupa'nın daha güney bölgelerinde özellikle İspanya sınırlarında iki milyondan fazla Fas ve Cezayir menşeli insan yaşamakta ve bu insanların Akdeniz'i aşarak vardıkları ilk kara parçaları, Yunan adaları ile İtalya sonrasında



ise buradan tüm Avrupa oluyordu. Avrupalılar bundan rahatsızlık duymuştur (Tepealtı 2020: 94).

ABD'nin bölgede asker sayısını azaltma, dış politika ve güvenlik konularındaki odağını Pasifik Bölgesine kaydırma gibi yeni bir hedef belirlemiştir. Bunun gerçekleşmesi bölgede güç boşluklarının oluşmasına sebep olmuştur. Bu durum ise ABD dışındaki aktörlere davetiye çıkarmıştır. Bölgede aktif rol alabilmek için kendilerine yeni bir yöntem bulmuşlardır. Bir taraftan Arap ülkelerindeki değişime örnek olurken, diğer taraftan aslında bu değişimden faydalanmanın peşine düşmüştür (Friedman, 2021: 1).

ABD kitlesel halk hareketleri ile ortaya çıkan değişim talebini ne tam olarak desteklemiş, ne de bu talebin kendi menfaati açısından oluşturabileceği gelişmelerden istifade etmekten geri durmuştur. Bu da ABD'nin, çelişkili tepkiler vermesine sebep olmuştur. Sürpriz biçimde ortaya çıkan kitlesel halk hareketleri karşısında bir süre sessiz kalmayı tercih etmiş, sonrasında ise çıkarlarını olumsuz olarak etkileyecek yapıların kurulma ihtimalinden dolayı bölgenin yeniden yapılanmasına sıcak bakmamıştır. Çıkarlarını koruma söz konusu olduğunda ise hemen kendisine bir argüman oluşturarak, sahada aktif olarak varlığını hissettirmiştir. Zamanı geldiğinde, gündeminin baş maddesi haline getirdiği güvenlik meselesini (Avrupa'da IŞİD "DEAŞ" eylemleri gibi), jeopolitik duruşlar, sosyal krizlerin (göç gibi) getirmiş olduğu ekonomik zorluklar ve bunların akabinde gelebilecek sorunlara göre dış politikasını geliştirme ve değiştirme yoluna gitmiştir (Orhan, 2018: 49).

AB'ye üye olan ülkeler de kendi aralarında, kendi özellerindeki çıkarlarından dolayı bölünmüştür. Haliyle bu bölünmüşlük ortak karar almalarını zorlaştırmıştır (Aycaz, 2019: 1). Bir tek Libya'da net duruş sergilenmiş, bunun dışında kitlesel halk hareketlerinin etkisi altına giren bölgelerdeki diğer ülkelerde yaşanan gelişmeleri dışarıdan izlemeyi tercih etmiştir.

ABD, Mısır ve Tunus'da müttefiki olan ülkelerdeki mutlak idarelerin devrilmesine fazla ses çıkarmamakla birlikte, Libya'da ise devreye girerek Muammer Kaddafi'nin devrilmesinde etkin rol oynamıştır. AB ise Libya'da Kaddafinin devrilmesine fiili olarak destek olmuştur (Özkan, 2020: 171).

ABD süreçte İsrail açısından güvenlik tehdidi algıladığı için Suudi Arabistan, BAE ve Mısır gibi devrim karşıtı ülke koalisyonuyla daha yakın işbirliği içinde olurken (Mehmed, 2020: 88) aynı zamanda sahada da İran'ın etkisini azaltmaya yönelik adımlara öncelik vermiştir (Bayraktar, 2020: 21).

Buna karşı Bahreyn'deki gösterilerin Suudilerin askeri müdahaleleriyle baskılanmasına sessiz kalmıştır. Hatta ABD de 5. Filosu'na ev sahipliği yapan Bahreyn yönetimine destek vermeye devam etmiştir (Ataman ve Demir, 2012: 9). Keza ABD, Yemen'deki gelişmelere sessiz kalarak BAE ve Suudi Arabistan'nın müdahalelerine yeşil ışık yakmıştır (Rakipoğlu, 2018: 1). Şam'daki gelişmelerde ise İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve Levant bölgesinin siyasi istikrarı için Suriye'deki politik yapının tamamen Rusya ve İran tarafından kontrol edilmesini istememiştir. Ancak Şam'da İslamcılarının iktidar olabilecekleri bir demokratik dönüşüme de destek vermeyi reddetmiştir. Bundan dolayı seküler yapıdaki Esed'in varlığına göz yummuştur. AB'de isyan sonrası yönetim değişimi olmayan ülkelerde ılımlı bir politika uygulayarak aslında mevcut yönetimleri desteklemiştir. Körfez İş Birliği çatısı altında Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e müdahalesinine sessiz kalmıştır. Körfez ülkeleri ile olan ticaretine devam ederken Ürdün ve Fas'ta isyanları bastırmak için yapılan sınırlı reformlardan ise övgüyle bahsetmiştir (Orhan 2018: 52).

## Sonuç

Kuzey Afrika'da başlayıp sonrasında Ortadoğu'daki birçok ülkede kendisine yayılma alanı bulan kitlesel halk hareketlerinin çıkışı, gelişim süreci ve sonuçlarına baktığımızda, olayların çıkışında; tarihsel, siyasal, sosyal, ekonomik, sosyo - psikolojik anlamda birçok sebebin sınıflandırılabilceğini, gelişim ve sonuçlarının değerlendirilmesinde ise kitlesel halk hareketlerine bölgede etkin olan tüm güç ve aktörlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz. 21. yüzyılda dünyadaki birçok aktörün küresel etki alanı oluşturması, iletişim ve haberleşme imkânlarının yaygınlaşması ile başka ülkelerde rahatlıklar içerisinde yaşayan insanların bu yaşam biçimlerine bakan ülkeler rahatsızlıklarını dile getirmeye başlamışlar. Bölgedeki kitlesel halk hareketlerinin yayılma sürecinde önemli bir etkisi olan sosyal medyanın da gelişmiş olması, bu sürecin bu denli hızla yayılmasına ve insanların birlikte hareket etmeleri neden olmuştur. Yaşanan şiddetli protesto ve eylemler, zarar gören sivil insanlar, işlemez hale gelen kamu kurum ve kuruluşları, devrilen ve değişime uğrayan siyasi iktidarlar hepsi bu sürecin bir parçası olmuştur.

Olayların gelişmesi aşamasında söylemler kadar sahadaki eylemlerin sonuçların neticelenmesinde daha belirleyici olduğu da ayrı bir gerçektir. Buna en güzel örnek Mısır ve Suriye'de olayların ilk çıkışındaki ABD başkanının ifadelerinin değil de Pentagon yetkililerinin sahadaki eylemlerinin belirleyici olduğunu söyleyebiliriz.

Kuzey Afrika'da çıkan fakat kısa sayılabilecek bir zamanda birçok ülkede kendisini hissettiren bu isyanların en önemli sebeplerinin tarihsel gerçeklikler olduğunu ifade etmek daha tutarlı olacaktır. Çünkü olayların çıktığı sıradığı ülkelere bakıldığında, tarihsel anlamda kuruluşlarında benzerlikler olduğu kadar sonraki siyasi yapılanmalarının da benzerlikler gösterdiğini dile getirmemiz gerekir. Bölgede kurulan devletlerin, sonrasında siyasi olarak şekillenen yapıların, batının güdümü, rızası doğrultusunda olduğunu, hatta ortaya çıkan kitlesel halk hareketlerinin sonuçlarının yine batının rızası ve çıkarları doğrultusunda sonuçlandığını ifade edebiliriz.

Hiç şüphesiz bu coğrafyanın I. Dünya Savaşı sonrasında şekillenmesinde özellikle Avrupa'nın ve sonrasında yıllarda ABD'nin katkısı çoktur. Avrupa ve ABD kendi istekleri doğrultusunda bölgeye yön vermişlerdir. Fakat söylem ve eylem farklılıklarının ortaya çıkışı 2010 sonrası Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da çıkan olaylardan sonra çok daha açık ve nettir. ABD ve AB'nin dünyanın diğer bölgelerine ihraç ettiği; "özgürlük, demokrasi, hürriyet, hak, adalet" kavramları, çıkarlar söz konusu olduğunda, bu coğrafyada, söylem ve eylem devamlılığında adeta çuvallamıştır.

Sonuç olarak bu çalışmamızda, ABD'nin olaylarda dönemsel ve bölgesel olarak farklı tavır sergilemiş olduğunu, ulusal çıkarlarını korumaya çalıştığını ifade edebiliriz. AB'nin ise çıkan olaylar karşısında, genel itibari ile Avrupa'nın güvenliğini korumayı amaçladığını fakat birlikte yekpare bir birliktelikten bahsedilemeyeceğini ifade edebiliriz. Çıkarların söz konusu olduğu anda, söylemlerden vazgeçildiği, eylemlerin farklılaştığını ifade edebiliriz. Ayrıca AB'nin genel itibariyle ABD'nin olaylar karşısındaki duruşuna yakın bir noktada durmuş olduğunu ifade edebiliriz. Bu bağlamda baktığımızda olayların gelişim ve sonuç aşamasında ABD attığı adımlardan çok atmadığı ve / veya atmaktan imtina ettiği adımlarla bu sürecin yönünün belirlenmesine katkı sağlamıştır.



## Kaynakça

- Abdülfettah, S. (2021). "On Yıl Sonra Arap Devrimleri: Geleceği Görme ve Hazırlama Metodları", (Ed. Ramazan Yıldırım ve Mahmut Alrantisi), Arap Devrimleri Değişim ve Süreklilik, İstanbul: Seta Kitapları: 67-98.
- Aras, B. (2014). "Arap Baharı'nın Jeopolitiği", Ortadoğu Analiz, Cilt: 6, Sayı: 64, ss. 40-42.
- Ataman, M. ve Demir, G. (2012). "Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları", Seta Analiz, <https://setav.org/assets/uploads/2022/02/A52Tr.pdf>. (Erişim Tarihi: 03.01.2023).
- Avcı, Ü. (2013). "Unutulmaz Protestolar", Haber Türk, <https://www.haberturk.com/yasam/haber/852789-unutulmaz-protestolar>. (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- Ayhan, V. (2011). "Bahreyn'de Şubat İntifadası, Dışlanmışların İsyanı", Ortadoğu Araştırma Merkeziz (ORSAM), <https://www.orsam.org.tr/tr/bahreyn-de-subat-intifadasi-dislanmislerin-isyani/>. (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Ayvaz, M. E. (2019). "Avrupa'nın Suriye Sessizliği", Kriter, <https://kriterdergi.com/dispolitika/avrupanin-suriye-sessizligi>. (Erişim Tarihi: 08.02.2023).
- Bayraktar, B. (2020). "Bölgesel Liderlik Arayışı ve Suudi Arabistan: Farklılaşan Tehditler ve Yeni Dış Politika", Ortadoğu Etütleri, Cilt: 12, Sayı: 1, ss. 16-47.
- Duran, B. (2021). "Arap İsyancılarında On Yılın Muhasebesi ve Türkiye'nin Yeri", (Ed. Ramazan Yıldırım ve Mahmut Alrantisi), Arap Devrimleri Değişim ve Süreklilik, İstanbul: Seta Kitapları: 15-36.
- Duran, H. ve Özdemir, Ç. (2012). "Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 181-198.
- Friedman, G. (2021). "ABD'nin Ortadoğu'dan Çekilmesi Ne Anlama Geliyor", Independent Türkçe, <https://www.indyurk.com/node/383111/d%C3%BCnyadan-sesler/abdnin-ortado%C4%9Fudan-%C3%A7ekilmesi-ne-anlama-geliyor>. (Erişim Tarihi: 06.03.2023).
- Göçer, İ. ve Çınar, S. (2015). "Arap Baharının Nedenleri Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri", KAÜ İİBF Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 10, ss. 51-68.
- İHH (2014). "I. Arap-İsrail Savaşı", <https://ihh.org.tr/haber/i-arapisrail-savasi-2325>. (Erişim Tarihi: 20.12.2022).
- Köse, T. (2017). "Türkiye-ABD İlişkilerinin "Orta Doğulaşması"", <https://openaccess.ihu.edu.tr/server/api/core/bitstreams/8d9dbe33-12ec-4019-b36e-479b01338ffe/content>. (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Mahalli, H. (2012). Ortadoğu'da Kanlı Bahar, İstanbul: Destek Yayınları.
- Mehmed, A. (2020). "Türkiye Birleşik Arap Emirlikleri İlişkileri", Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 76-99.
- Mütercimler, E. (1997). 21. Yüzyıl ve Yüksek Strateji, İstanbul: Erciyes Yayınları.
- Orhan, D. D. (2018). "Avrupa Birliği'nin Güney Akdeniz Politikasında Güvenlik-Demokrasi İkilemi: Arap Baharı Sonrası Kurumsal Girişimler", Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 24, ss. 44-68.

- Özkan, Ö. F. (2020). "Arap Baharı Sonrası ABD'nin Libya Politikası", LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 2, ss. 170-189.
- Rakipoğlu, M (2018). "Suudi Arabistan'ın Yemen'deki İnsan Hakları İhlalleri", Kriter, <https://kriterdergi.com/yazar/mehmet-rakipoglu/suudi-arabistanin-yemendeki-insan-haklari-ihlalleri>. (Erişim Tarihi: 11.06.2024).
- Şensoy, S. (2012). "Orta Doğu'daki Son Gelişmeler ve Jeostratejik Manzara", TASAM Araştırma Merkezi, [https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4934/orta\\_dogudaki\\_son\\_gelismeler\\_ve\\_jeostratejik\\_manzara](https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4934/orta_dogudaki_son_gelismeler_ve_jeostratejik_manzara). (Erişim Tarihi: 06.01.2022).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2022). "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", [https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi\\_105.html](https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html). (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- Tan, A. (2021). "Arap Baharına Ne Oldu", İndependet Türkçe, <https://www.indytrk.com/node/295436/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/arap-bahar%C4%B1na-ne-oldu>. (Erişim Tarihi: 01.12.2023).
- Tekek, M. (2012). "Arap Baharı ve Nedenleri", TUİC Akademi, <https://www.tuicakademi.org/arap-bahari-ve-nedenleri/>. (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- Tepealtı, F. (2020). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Tunç, H. (2013). "Arap Baharının Gerisindeki Siyasi Yapılanma ve Türkiye" <https://www.istanbul.edu.tr/tr/duyuru/arap-baharinin-gerisindeki-siyasi-yapilanma-ve-turkiye-5700640077006E005800710077004B005900670051003100>. (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Yıldırım, R. ve Alrantsi, M. (2021). "Önsöz", (Ed. Ramazan Yıldırım ve Mahmut Alrantsi), Arap Devrimleri Değişim ve Süreklilik, İstanbul: Seta Kitapları: 9-11.

#### Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması / Contribution Rates and Conflicts of Interest

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	Bu çalışma tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.	Author Contributions	This study was prepared with a single author.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0